

Tilburg 27 oktober 1944

''De zonderlingste bevrijding van een stad door infanterie''

door F.P.M. Janse *

Het Duitse Leger ontsnapt maar duikt bij Tilburg weer op

Na de bevrijding van Antwerpen op 4 september 1944 benut de britse bevelhebber Montgomery de kans niet om door te stoten naar West- en Midden-Brabant. Hij verzuimt om de uit West-Vlaanderen terugtrekkende duitse troepen de pas af te snijden.

Het ''Vijftiende'' onder commando van generaal Von Zangen ontsnapt met 15.000 man en 500 stukken geschut uit België naar Zeeuws-Vlaanderen, steekt de Westerschelde over en marcheert via Zuid-Beveland naar Brabant. Montgomery beveelt de achtervolging te staken omdat zijn aanvoerlijnen uit Frankrijk te lang worden. Meer roem en glorie verwacht hij van een gewaagde luchtlandingsoperatie bij Arnhem en Nijmegen. Daar de bruggen over de grote rivieren veroveren en dan doorstoten naar het Roergebied, het industriële hart van Duitsland. Vanaf 4 september, de bevrijdingsdag van Antwerpen, kan Tilburg het geschut in de verte horen maar het geluid komt niet meer dichterbij. Tilburg wordt stad aan het front en zal nog twee harde maanden op de verlossing moeten wachten. De vaart over de Westerschelde naar de bevrijde en onbeschadigde haven van Antwerpen is niet mogelijk omdat de Duitsers Walcheren en Zuid-Beveland blijven bezetten. Het belgische verzet heeft er voor gezorgd, dat de Antwerpse haveninstallaties in tact zijn maar schepen kunnen er nog niet heenvaren. De Duitsers beheersen de zeeuwse vaarwegen. Montgomery geeft de voorkeur en de voorrang aan het optuigen van zijn luchtlandingsoperatie. De Amerikaanse opperbevelhebber, generaal Eisenhower, heeft er vanaf het begin zijn twijfels over maar de

amerikaan geeft tenslotte schoorvoetend toe aan de eigenzinnige brit. Het front is inmiddels verstart aan het Albertkanaal ten zuiden van de belgisch-nederlandse grens. Het gapende septemborgat in de duitse verdediging is gedicht door het ijlings uit de grond gestampte 1e Duitse Parachutistenleger. Een geschenk van luchtmaarschalk Göring aan Hitler. 15.000 jonge fanatici; door Göring achter de hand gehouden voor noodgevallen. Bij gebrek aan vliegtuigen worden zij ingezet als voetvolk. Hun bevelhebber, generaal Carl Student, is medeplichtig aan het bombardement op Rotterdam in de Meidagen van 1940. Hij vestigt zijn hoofdkwartier in Vught. Aan de inlichtingendienst van het tilburgse verzet komt de eer toe de aanwezigheid van deze commandopost aan de geallieerden te melden. Prins Bernhard laat aan de tilburgse ondergrondse een dankwoord seinen. Ondertussen roven de duitse parachutisten in Tilburg alles wat eetbaar is en alles wat wielen heeft. ''Kampfgruppen'' betrekken stellingen rond Tilburg.

Op Zondag 17 september, dertien dagen na de bevrijding van Antwerpen, komt het geallieerde luchtlandingsoffensief ''Market Garden'' letterlijk en figuurlijk van de grond. In de middag ziet Tilburg urenlang de luchtarmada overvliegen. Uit angst voor afgedwaalde parachutisten mag in Tilburg vanaf vijf uur 's-middags niemand meer op straat. Nijmegen valt in geallieerde handen maar de slag om Arnhem wordt door generaal Montgomery verloren. Op 26 september moeten de geallieerde parachutisten het bruggehoofd prijsgeven. Montgomery's droom is een nachtmerrie geworden. Had hij in plaats van aan de luchtlandingsoperatie voorrang te geven direct na de val van Antwerpen de zuivering van Brabant en Zeeland voltooid

dan ware de algehele bevrijding van Nederland acht maanden eerder een feit geweest. Bovendien zou de haven onmiddellijk voor aanvoer beschikbaar zijn gekomen. Ook Tilburg bleef nu twee maanden aan de duitse kant van de frontsector liggen om met spanning te wachten op de bevrijders die ten zuiden van de belgische grens passen op de plaats maken. Het 15e Duitse Leger en het 1e Duitse Parachutistenleger organiseren de verdediging in stad en omgeving. De geallieerden, opgesloten binnen een smalle corridor door Zuid-Nederland, verkeren in een hachelijke situatie. Om contact te maken met de parachutisten bij Nijmegen drevén zij een wig over Eindhoven en Grave. Het tilburgse gebied wordt een duitse vesting die ten koste van vinnige strijd zal moeten worden uitgeschakeld. Voorlopig zijn het alleen nog de geallieerde jachtbommenwerpers die bijna dagelijks dood en verderf over de Duitsers in en rond de stad komen uitzaaien.

Om naar Antwerpen te varen moet eerst Tilburg vrij

Na de nederlaag bij Arnhem beseft het geallieerde opperbevel, dat de eerstvolgende stap de vrijmaking van de Schelde zal moeten zijn. De haven van Antwerpen moet in bedrijf gesteld kunnen worden. Onmetelijke oorlogsvoorraden zullen nodig zijn als in het voorjaar de Rijn in Duitsland zal worden bestormd. De opmars naar Berlijn zal tonnen materiaal verslinden. Op 22 oktober begint onder de code-naam ''Operatie Pheasant'' het offensief om Brabant en Zeeland van duitse troepen te zuiveren. Tilburg, 's-Hertogenbosch en Breda zullen tijdens deze gevechten belangrijke aanvalsdoelen zijn. In de strijd om de naderingswegen naar Tilburg vindt het 2e Britse Leger een strijdbaar 15e Duitse Leger tegenover

* Kapitein der Infanterie

zich. Dezelfde troepenmacht die Montgomery in de eerste week van september liet ontsnappen. Pas nadat deze Duitsers uit Brabant en van de zeeuwse eilanden verjaagd zijn zal de haven van Antwerpen kunnen functioneren. Als het eerste geallieerde convooi op 28 november Antwerpen binnenvaart zijn er 85 kostbare dagen verloren gegaan sedert de dag, dat deze stad in handen van de bevrijders kwam. De zuivering van Brabant en Zeeland ter vrijmaking van de Scheldeboorden kost de geallieerden meer dan 27.000 doden. Er vallen honderden burger-slachtoffers. Begin september zou het een wandeltocht geweest zijn. De duitse troepen waren weerloos en ontredderd op de vlucht. Nederland zag ze met hun NSB-aanhang op Dolle-Dinsdag, 5 september, verdwijnen en Tilburg aanschouwde reeds daags tevoren een Dolle-Maandag.

In de derde week van oktober beginnen de gevechten tijdens welke Tilburg bereikt zal worden goed op gang te komen. De Prinses-Irene-Brigade valt op 25 oktober vanuit Hilvarenbeek aan om Broekhoven te bereiken waar een uitvalsbasis ter voortzetting van de aanval op Tilburg moet worden gevestigd. Broekhoven staat op de verouderde geallieerde stafkaarten als een vooruitgeschoven wijk, die los van de bebouwde kom ligt! De Nederlanders ontmoeten zware tegenstand van de 256e Volks-Grenadier-Division, die onder bevel staat van generaal Franz.

Kolonel de Ruyter van Steveninck commandeert de nederlandse brigade. De teerling is geworpen. Tilburg moet veroverd worden anders zullen de bevoorradingschepen naar Antwerpen nooit varen.

De nederlandse aanvallen ten zuiden van de stad binden de Duitsers zodanig, dat de Schotten uit oostelijke richting het Wilhelminakanaal kunnen naderen. Generaal Barber, commandant van de 15e Schotse Divisie, voltooit zijn aanvalsplan voor de bestorming van de stad. Tilburg zal vanuit drie hoofdrichtingen worden binnengedrongen. Tegelijkertijd geeft generaal Franz, de duitse verdediger van de stad, op zijn hoofdkwartier in Dongen de geheime bevelen uit voor een ontruiming. Bij de gevechtstaven

van de strijdende partijen zijn de beslissingen daarmee gevallen. De tegenstanders kennen elkaars krijgsplannen echter niet. De tilburgse bevolking huist en slaapt in de kelders. De stad ligt onder vuur. De inlichtingendienst van het verzet volgt de duitse troepenbewegingen en de duitse frontsoldaten nauwkeurig maar kan daar ook geen betrouwbare korte-termijnvoorspellingen uit construeren.*

Onduidelijkheid bij de gevechtpleiding, teleurstelling bij de Nederlanders

In de nacht van 26 op 27 oktober beschikken de inlichtingen-officieren van de schotse gevechtstaf over te weinig aanwijzingen waaruit af te leiden valt, dat het duitse

tingendienst van het verzet houdt de inlichtingendienst van de geallieerden zo goed mogelijk op de hoogte. In de weken voorafgaande aan de bevrijding bestaat er regelmatig contact tussen de inlichtingendienst van de oprukkende bevrijders en de tilburgse ondergrondse. De gevaarlijke verbinding wordt onderhouden door "linecrossers". Dappere mannen en vrouwen die vanuit de belegerde stad langs sluiptwegen door de beboste omgeving tussen het Wilhelminakanaal en de Blauwhoef aan de Beekseweg berichten gaan doorgeven. Rond Liza's Hoeve (thans Ambrosiushoeve aan de Hilvarenbeekseweg) ligt het geheime ontmoetingsgebied van de britse en tilburgse "intelligence service". Gegevens over opstellingen, legeron-

Afvoer van krijgsgevangenen van het 15e Duitse Leger uit de gevechtssector bij Tilburg

front bij Tilburg binnen afzienbare tijd ontmanteld zal worden. Daags tevoren, 26 oktober, heeft de Irenebrigade van krijgsgevangenen te horen gekregen, dat een duitse terugtocht aanstaande is. Door de Nederlanders buitgemaakte aantekeningen duiden daar eveneens op. Een uitgezonden schotse patrouille rapporteert na terugkeer in de ochtend van 27 oktober, dat de stellingen aan de Leij bij Broekhoven om zeven uur nog bezet zijn. Het is onmogelijk voor de patrouilles om op afstand en bij mistig schemerlicht vast te stellen of ze met een achterhoede te maken hebben. De inlich-

terdelen en troepenbewegingen bereiken op deze wijze de geallieerden. Hun luchtwaarnemingen en verkenningspatrouilles completeren het beeld op de overzichtskaarten. Op 26 oktober, daags voor de bevrijding, wordt in de vroege avonduren door een lid van de tilburgse ondergrondse een plattegrond van de stad afgehaald bij het huis van de burgemeester. De kaart bereikt enkele uren later, op 27 ok-

* Een extra moeilijkheidsfactor vormt het feit, dat het hoofd van de inlichtingendienst Tilburg enkele dagen voor de bevrijding door een ernstige ziekte wordt uitgeschakeld.